

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Овсієнко Л.М.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У пропонованій науковій розвідці визначається концептуальний та інноваційний потенціал компетентісного підходу до навчання студентів-філологів. Зазначається, що в основі компетентісного підходу до навчання у вищій школі лежить концептуальна ідея, що ґрунтується на необхідності заміни традиційного репродуктивного навчання творчо-дієвим, яке має сприяти не лише оволодінню знаннями, уміннями й навичками, а й особистісному розвитку студентської молоді, формуванню системи соціокультурних потреб, самовдосконаленню особистості. Авторка розглядає компетентісний підхід як інноваційний складник сучасної системи вищої педагогічної освіти, що змінює її мету і вектор від передачі знань і умінь предметного змісту до формування розвиненої особистості із сформованими життєвими і професійними компетентностями. У роботі зроблено висновок про те, що компетентісний підхід найбільш влучно відображає сутність і потребу модернізаційних та інноваційних процесів в освітній сфері. Він забезпечує формування у студентів-філологів низки ключових, загальногалузевих і предметних компетенцій, які в сукупності становлять компетентність особистості й визначають її успішну адаптацію в суспільстві.

Ключові слова: компетентісний підхід, компетентність, компетенція, комунікативна компетенція, концептуальність, інноваційність, модернізація, студенти-філологи, учителі-словесники, освіта.

Постановка проблеми. В умовах стрімкого розвитку педагогічної науки потребують перегляду якості, зміст, підходи, методи, засоби і форми професійної підготовки майбутніх учителів. Сучасній школі потрібні професійно компетентні, творчі вчителі, які вміють працювати з колективом, глибоко розуміють і знають свою роль у суспільстві, вміють застосовувати набуті знання, уміння й навички у практичній діяльності. Необхідність розвитку професійної компетентності вчителів, який відповідає соціальному замовленню суспільства й скерований на підготовку педагога-професіонала ХХІ століття, ми розглядаємо як важливу умову і пріоритетний напрямок модернізації системи вищої педагогічної освіти.

Проблема компетентісної переорієнтації освіти в Україні, у першу чергу мовної, поза найменшим сумнівом, є актуальною і складною, адже реалізація компетентісного підходу до навчання мови лише започатковується. Його впровадження у процес навчання зумовлює оптимізацію індивідуальної пізнавальної траєкторії майбутнього вчителя-словесника, забезпечення свободи свідомого вибору змісту, форм і шляхів розвитку педагогічної майстерності, формування необхідних компетентностей для самостійного творчого вирішення життєвих і професійних завдань, ініціювання нових цілей тощо.

Компетентісний підхід до навчання студентів-філологів означає переорієнтацію освіти з процесу на результат, підсилення практичної спрямованості навчання, зокрема предметно-професійного аспекту, підкреслення ролі досвіду, умінь реалізовувати знання у практичній площині, акцентування уваги на якісних результатах процесу навчання не як суми знань, а здатності педагога творчо розв'язувати життєві й професійні завдання, нестандартно діяти в різних ситуаціях, забезпечення активізації механізмів загального та професійного розвитку й самореалізації, урахування мотивації, динаміки самовдосконалення [3, с. 48–49]. Як бачимо, цей підхід є одним із важливих концептуальних положень оновлення змісту вищої педагогічної освіти, у тому числі мовної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Компетентісний підхід нині широко обговорюється у вітчизняних та зарубіжних наукових колах.

Загальний аналіз сутності цього поняття, характеристики компетентностей в освітніх системах

різних країн світу здійснили О. Овчарук, О. Пометун, О. Локшина, О. Савченко, І. Єрмаков. Значну частину сучасних досліджень присвячено особливостям впровадження компетентісного підходу (В. Антипова, Н. Бібік, Л. Ващенко, Н. Голуб, І. Єрмаков, О. Новіков, М. Пентиліук, О. Ситник та ін.). Представниками науково-методичних студій вивчається структура і зміст професійної компетентності вчителя (Т. Браже, В. Введенський, І. Зязюн, І. Підласий, І. Кривонос, В. Нестеров, О. Ситник, М. Скрипник, Т. Сорокіна, К. Старченко, Л. Набока, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мігіна та ін.). Складові професійної компетентності вчителя-словесника представлено в дослідженнях сучасних українських лінгвістів і лінгводидактів (Н. Голуб, Є. Голобородько, О. Горошкіна, Н. Зарічанська, С. Караман, Л. Мацько, Т. Мельник, А. Нікітіна, М. Пентиліук, Л. Решетняк, О. Семенов, Т. Симоненко, О. Тищенко та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак потрібно зазначити, що попри значну кількість ґрунтовних досліджень, питання компетентісного підходу до навчання студентів-філологів залишається недостатньо вивченим у вітчизняній лінгводидактиці.

Таким чином, актуальність загальної проблематики зумовила **мету нашої наукової розвідки**, а саме: визначити концептуальний та інноваційний потенціал компетентісного підходу до навчання студентів-філологів.

Завдання – розглянути компетентісний підхід як інноваційний складник сучасної системи вищої педагогічної освіти, що змінює її мету і вектор від передачі знань і умінь предметного змісту до формування розвиненої особистості із сформованими життєвими і професійними компетентностями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовна освіта є важливим елементом кожної національної спільноти. Метою сучасної мовної освіти в Україні є не лише передача майбутньому фахівцеві сукупності відповідних знань, умінь і навичок, а й розвиток світогляду, міждисциплінарного чуття, творчих здібностей, здатності до прийняття індивідуальних креативних рішень, до самоосвіти, а також формування гуманістичних цінностей. Традиційна орієнтація професійної педагогічної освіти на підготовку вчителя-словесника не може забезпечити такого розвитку, тому виникає потреба в оновленні змісту вищої освіти, перенесенні уваги з про-

цесу навчання на його результат, орієнтації змісту й організації навчання на компетентнісний підхід і пошук ефективних механізмів його запровадження.

Компетентнісний підхід є узагальненим відзеркаленням спроможності людини ефективно діяти за межами стандартних ситуацій. Не ставлячи перед собою завдання вичерпного визначення всіх аспектів компетентнісного підходу, зупинимось лише на декількох – найбільш значущих і змістовних. Компетентнісний підхід концептуально протистоїть підходу знанневого – трансляції готового знання. Він здійснює спробу внести особистісний смисл у процес оволодіння знаннями, акцентуючи увагу на результаті освіти – причому, в якості результату розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини ефективно діяти в різноманітних проблемних ситуаціях [7, с. 292].

Компетентнісний підхід є корелятом багатьох традиційних підходів, зокрема: лінгвістичному, педагогічному, психологічному, моральному, естетичному, етнопедагогічному, лінгвокультурологічному, функціонально-комунікативному, науково-освітньому та ін. Це підхід при якому результати освіти стають значущими і поза системою освіти. Переважна більшість дослідників вважають, що він в усіх сенсах і аспектах найбільш глибоко відображає модернізаційні процеси, що нині мають місце в усіх країнах Європи: гарантує високий рівень і результативність підготовки спеціаліста (Г. Лежнина); сприяє оновленню змісту педагогічної освіти (В. Антимова, І. Фрумін); посилює практичну орієнтацію освіти, вийшовши за рамки обмежень «зунівського» освітнього простору (А. Андреев); забезпечує спроможність випускника загальноосвітньої і вищої школи відповідати новим запитам ринку (В. Байденко, Н. Бібік, М. Пентилюк); орієнтує на побудову навчального процесу відповідно до очікуваного чи бажаного результату освіти (І. Зимня) тощо.

На думку Н. Голуб, компетентнісний підхід конкретизується передусім такими положеннями:

- основне призначення освіти – це розвиток в особистості здатності самостійно розв'язувати проблеми в різних сферах і видах діяльності; набуття й використання соціального досвіду;

- зміст освіти являє собою дидактично адаптований соціальний досвід розв'язання різноманітних проблем;

- специфіка організації освітнього процесу полягає у створенні умов для формування в особистості досвіду самостійного розв'язання проблем, закладених у змісті освіти;

- оцінювання освітніх результатів базується на аналізі рівнів освіченості, досягнутих особистістю на певному етапі навчання [2, с. 28].

Упровадження компетентнісного підходу потребує вирішення низки дослідницьких завдань, з'ясування проблем і перспектив його розвитку. Наразі постало питання визначення його концептуального та інноваційного потенціалу.

В основі компетентнісного підходу до навчання у вищій школі лежить концептуальна ідея, що ґрунтується на необхідності заміни традиційного репродуктивного навчання творчо-дієвим, яке має сприяти не лише оволодінню знаннями, вміннями й навичками, а й особистісному розвитку студентської молоді, формуванню системи соціокультурних потреб, самовдосконаленню особистості.

Сутність концептуальних проблем реалізації компетентнісного підходу в процесі навчання студентів-філологів зумовлена поліаспектністю та різномісцевістю інтересів усіх суб'єктів, які беруть участь у цьому процесі. Наприклад, держава має

досвід розробки кваліфікаційних характеристик – чіткого переліку знань і вмінь, значущого з точки зору отримання диплома; натомість для працевдавців вирішальне значення мають базові комунікативні та інформаційні компетентності, а також наявність досвіду роботи за спеціальністю і рекомендацій.

Зважаючи на це, розуміння компетентнісного підходу і стратегії його впровадження повинні бути співвіднесені не лише з існуючими науковими розробками, а насамперед з динамічними змінами нормативно-правового, соціально-економічного статусу освіти, перспективами східноєвропейської і всеєвропейської інтеграції, а також внутрішніми проблемами, обмеженнями та ризиками розвитку [7, с. 293–294]. Реалізація компетентнісного підходу набуває першорядного смислу насамперед в контексті перспектив модернізації освіти та суспільства в цілому.

Ключовими поняттями компетентнісного підходу є компетентність і компетенція. Різниця між ними полягає в тому, що перше визначається державою, установами та окремими особами, які уповноважені організувати відповідний вид діяльності; натомість друге набуває значення в процесі оволодіння знаннями, вміннями та компетентностями, указуючи на здатність індивіда виконувати певний вид діяльності. Якщо компетентність – це система знань, умінь, навичок та способів діяльності, то компетенції є результатом пізнавальної діяльності [7, с. 294].

Компетентнісний підхід до навчання студентів-філологів забезпечує формування в них низки ключових, загальногалузевих і предметних компетенцій, які в сукупності становлять компетентність особистості й визначають її успішну адаптацію в суспільстві.

До ключових компетенцій випускника педагогічного вузу належать: прийняття активної життєвої і професійної позиції; орієнтація на соціальне й професійне самовизначення і самореалізацію, здатність до самоорганізації; освоєння основних професійних навичок, практичних умінь у професійній сфері; формування й володіння професійними цінностями і якостями, що відповідають загальнолюдським нормам; досягнення сучасного загальнокультурного рівня і сформованість професійної культури. Загальна професійна компетенція вчителя-словесника складається з низки предметних компетенцій, більшість із яких формується під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Компетентність майбутнього вчителя-словесника характеризують як особистісну якість суб'єкта, ступінь сформованості знань, умінь, філологічних і педагогічних здібностей, необхідних для якісного, кваліфікованого проведення проектно-конструкторської (планувальної), аналітико-прогностичної, процесуальної діяльності на технологічному (інноваційному) рівні, забезпечення ціннісно-зорієнтованого простору як для власного сталого саморозвитку й самовдосконалення, так і учня з проекцією на одержання гарантованих досягнень наперед заданого кінцевого спільного результату [6, с. 73].

Компетентний учитель-словесник повинен вміти мобілізувати в певній ситуації набуті професійно-особистісні знання й досвід, забезпечувати формування системи компетенцій, інтегрувати й вирішувати навчально-виховні й педагогічні завдання.

Професійна компетентність учителя-словесника визначається обсягом компетенцій, тобто колом повноважень у сфері професійної діяльності, що окреслюють індивідуальний стиль роботи, спосіб досягнення навчально-виховної мети, забезпечують якість і ефективність навчального процесу.

Компетентність учителя-словесника – це процес набуття ним певних компетенцій, тобто характеристик, що визначають індивідуальний стиль роботи, спосіб досягнення навчально-виховної мети, забезпечують якість і ефективність його професійної діяльності; це компетенції в дії [6, с. 73].

У структурі професійної компетентності вчителя-словесника виділяють мовно-літературну, мовленнєву, функціонально-стилістичну, етнопедagogічну, соціокультурну, афектно-поведінкову, концептуально-прогностичну, моніторингову, рефлексивну, конструкторсько-операційну, програмно-інструментальну тощо компетенції [5].

Компетенції включають, крім суто професійних знань та умінь такі якості, як ініціативність, співпраця, здатність до роботи в колективі, комунікативні здібності, уміння вчитися, оцінювати, логічно мислити, відбирати і використовувати відомості.

З огляду на те, що компетенції є системою знань, умінь і навичок, які дають можливість особистості виконувати певні дії, компетентнісний підхід орієнтує на розвиток загальних і комунікативних мовленнєвих компетенцій. Сформовані компетенції використовуються з необхідності в різних контекстах залежно від умов і потреб мовленнєвої діяльності, до яких налужать мовленнєві процеси продукування або сприйняття висловлювань, пов'язаних із певними темами у специфічних сферах спілкування [4, с. 20].

Визначені аспекти навчання студентів-філологів підпорядковані найголовнішому – комунікативному.

Цілеспрямована робота з формування комунікативної компетенції розуміється вченими як цілісний процес, заснований на узгодженні його провідних компонентів: цільового, такого, що відображає вимоги одночасної участі всіх студентів у виконанні окремих завдань, змістовного, заснованого на відборі завдань, сприяючих успішному формуванню комунікативної компетенції; технологічного, такого, що визначає умови, методи й засоби формування комунікативної компетенції; оцінно-результативного, заснованого на конструюванні діагностичних

методик визначення сформованості комунікативної компетенції [1].

На думку М. Пентилюк, комунікативна компетенція складається з: мовленнєвої компетенції (уміння застосовувати знання мови на практиці, користуватися мовними одиницями); мовної компетенції (знання одиниць мови та правил їх поєднання); предметної компетенції (уміння на основі активного володіння загальною лексикою відтворювати у свідомості картину світу); прагматичної компетенції (здатність до здійснення мовленнєвої діяльності, зумовленої комунікативною метою, до вибору необхідних форм, типів мовлення, урахування функціонально-стилістичних різновидів мовлення) [4, с. 215]. Формування комунікативної компетенції студентів-філологів вимагає нових підходів до навчання у вищій педагогічній школі. З огляду на вищезазначене, пріоритетним, на нашу думку, є компетентнісний підхід.

Висновки і пропозиції. Таким чином, запровадження компетентнісного підходу передбачає зміщення акцентів з освітнього процесу на навчальний результат. Аналізований підхід найбільш влучно відображає сутність і потребу модернізаційних та інноваційних процесів в освітній сфері. Згідно з ним учитель-словесник має бути націленим на оволодіння технологіями розвитку компетентностей тих, хто навчається, уміти оперативно засвоювати необхідні для реалізації компетентнісного підходу знання і досягати значних результатів у сфері професійної діяльності.

Компетентнісний підхід забезпечує формування у студентів-філологів низки ключових, загальногалузевих і предметних компетенцій, які в сукупності становлять компетентність особистості й визначають її успішну адаптацію в суспільстві.

Цей підхід безпосередньо пов'язаний з ідеєю всебічного розвитку індивіда, професіонала своєї справи, розвиненої особистості, члена колективу й соціуму, він є гуманітарним у своїй основі.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідженні проблеми компетентнісного підходу до засвоєння лінгвістики тексту студентами-філологами.

Список літератури:

1. Беляев Б. Психологические основы усвоения лексики иностранного языка: пособ. для препод. и студентов / Б. Беляев. – М.: Просвещение, 1964. – 136 с.
2. Голуб Н. Компетентнісно спрямоване навчання української мови в школі: концептуальний підхід / Н. Голуб // Теоретична і дидактична філологія. – 2012. – № 12. – С. 26–32.
3. Матійків І. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців / І. Матійків // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2006. – № 3. – С. 44–53.
4. Пентилюк М. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей / Пентилюк М.І. – К.: Ленвіт, 2011. – 256 с.
5. Сидоренко В. Акме-синергетичний підхід до підвищення кваліфікації вчителя української мови та літератури в системі неперервної педагогічної освіти / В. Сидоренко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – Донецьк, 2010. – № 2. – С. 111–117.
6. Сидоренко В. Модель професійної компетентності вчителя української мови і літератури в контексті впровадження компетентнісно зорієнтованого підходу / В. Сидоренко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – Донецьк, 2011. – № 1. – С. 72–77.
7. Слюсаренко О. Кваліфікаційна критеріальність компетентності: понятійно-методологічні аспекти / О. Слюсаренко // Філософія освіти. – 2009. – № 1–2. – С. 287–299.

Овсиенко Л.Н.

Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ И ИННОВАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА К ОБУЧЕНИЮ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ

Аннотация

В предлагаемой научной статье определяется концептуальный и инновационный потенциал компетентностного подхода к обучению студентов-филологов. Отмечается, что в основе компетентностного подхода к обучению в высшей школе лежит концептуальная идея, которая основывается на необходимости замены традиционного репродуктивного обучения творчески действенным, которое должно способствовать не только овладению знаниями, умениями и навыками, но и личностному развитию студенческой молодежи, формированию системы социокультурных потребностей, самоусовершенствованию личности. Автор рассматривает компетентностный подход как инновационную составляющую часть современной системы высшего педагогического образования, которое изменяет ее цель и вектор от передачи знаний и умений предметного содержания до формирования развитой личности с сформированными жизненными и профессиональными компетентностями. В работе сделан вывод о том, что компетентностный подход наиболее четко отображает сущность и потребность модернизирующих и инновационных процессов в образовательной сфере. Он обеспечивает формирование у студентов-филологов ряда ключевых, общеотраслевых и предметных компетенций, которые в совокупности составляют компетентность личности и определяют ее успешную адаптацию в обществе.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, компетенция, коммуникативная компетенция, концептуальность, инновационность, модернизация, студенты-филологи, учителя-словесники, образование.

Ovsiienko L.N.

Pereyaslav-Khmelnytsky
Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University

THE CONCEPTUAL AND INNOVATIVE POTENTIAL OF THE COMPETENCE-BASED APPROACH IN TEACHING TO STUDENTS-PHILOLOGISTS

Summary

The suggested scientific study attempts to determine the conceptual and innovative potential of the competence-based approach in teaching to students-philologists. It is emphasized that the competence-based approach in higher education takes its foundation on the conceptual idea suggesting the need to replace the conventional reproductive teaching by a creative and activity-based teaching which should facilitate not only mastering skills and knowledge, but also promote personal development of student youth, shape a system of their socio-cultural needs and help the self-improvement of their personalities. The author views the competence-based approach as an innovative element within the modern system of higher pedagogical education which changes its goal and direction from transferring the contents of knowledge and skills to shaping a well-developed personality with properly formed everyday life and professional competencies. The paper concludes that the competence-based approach is the best to reflect the essence and need for modernization and innovation processes in the field of education. It ensures forming a number of key, general-scope and subject-related competencies in students-philologists, which, in their aggregate, make up the competence of a personality and determine how successful he/she will be in adapting to the social environment.

Keywords: competence-based approach, competence, competency, communicative competence, conceptuality, innovative nature, modernization, students-philologists, language teachers, education.